

אוצר החכמה

פרק כ"א

גזירות שלא היה מושב ב"ד לגזורן

הדפסה

א. דבר הקרוב להכשל בו מתוך התעסקות

באור גזירת שדה ניר והנכלל בזה

בגמ' שבת פ"א: איתא דאסור להפנות בשדה ניר בשבת שמא יבא להשוות גומות, וכן פסק השו"ע בסי' שי"ב ס"ט.

והנה לא אסרו לישב בשדה ניר, רק להפנות, ולכאורה גם ביושב סתם אמאי לא ניחוש שמא יבא להשוות גומות. ומצינו בגר"ז סי"ד שכתב וז"ל, אסור לפנות בשדה ניר בשבת גזירה משום השואת גומות כי שמא יטול צרור ממקום גבשושית לקנח בו ואח"כ ישליכנו למקום גומא וה"ז משהו את החרישה והוא תולדת חורש. ולפירוש זה דהחשש הוא דוקא באותו צרור שקנח בו אתי שפיר הא דלישב סתם מבלי להפנות אין איסור.

אך מלשון המשנ"ב משמע לא כן, שכ' בס"ק כ"ד חיישינן שמא בעת שיפנה ישכח ויטול מהרגבים שלפניו וישליך למקום הגומות ואמרינן היתה לו גומא וטממה וכו' בשדה חייב משום חורש ע"כ. ומשמע דאין החשש בצרור שקנח בו כמש"כ הגר"ז, אלא בסתם רגבים

שלפניו, שיטלם דרך התעסקות, וא"כ למה לא ניחוש גם ליושב סתם בשדה ניר וכו"ל. וצ"ל דכשנפנה דרך הוא במיוחד להיות ידיו עסקניות ולהכי חיישינן שגם בשבת יתעסק ברגבים ויבא לידי איסור, משא"כ מי שיושב סתם ואינו נפנה אין החשש גדול כ"כ עד שנחוש לגזור בזה.

והנה לא דמי איסור זה לשאר גזירות כמו שמא יטה או שמא יחתה, דבהם אין החשש שמא מתוך רגילות יעשה איסור, אלא שמא מתוך הצורך ישכח ויעשה האיסור, כגון שמתוך הצורך לעיין באיזה דבר ויחסר לו אור ישכח ויטה וכיו"ב, ולכן בגזירות מסוג זה אין לנו לדמות מילתא למילתא דכיון שתלוי הדבר בצורך אפשר שבמקרה זה חששו שיהיה בהול יותר ממקרה אחר, משא"כ מקום שיש לחוש שיכשל מתוך רגילות, שמעתי מהגרי"ש אלישיב שליט"א דנכלל בגזירת שדה ניר. [ובדברי החזו"א מענין זה יעוי' להלן אות ב' בדבר דבקה יבא לידי מכשול א"צ מושב ב"ד לאוסרו אפי' היא גזירה חדשה. ובאות ד' נביא דברי החזו"א בהרחבת גזירות שכבר נגזרו].

והנה בשדה ניר גם מי שבטוח בעצמו שלא יגע ברגבים אסור להפנות, דכיון שאצל רבים איכא חשש נאסר הדבר לכולם ולכן ה"ה לדבר הנלמד מגזירת שדה ניר, גם מי שאינו רגיל לעשות כן בחול אסור באיסור זה.

ולכן כששאלו לפני הגרי"ש אלישיב שליט"א בתקופה הראשונה שהחלו להשתמש בשעון אלקטרוני אם לאסור השימוש בו בשבת מהטעם שרגילות אצל הרבה בנ"א להדליק האור שבשעון אפילו שלא לצורך מפני החידוש שבו, ומה"ט יש חשש שיעשו כן גם בשבת, השיב שאם המציאות כדבריהם יש לאסור השימוש בו גם למי שאינו רגיל בזה, מאיסור שדה ניר, וצריך ליתן מדבקה וכיו"ב על הכפתור כדי שיזכר ולא ידליק. אך היום שכבר אין רגילות להדליקו סתם שלא לצורך, אין בזה איסור כללי.

אך מי שרגיל להדליק אור השעון ויש חשש שיעשה כן בשבת ודאי צריך לעשות היכר לעצמו, ע"י מדבקה על כפתורי השעון כדי שלא יכשל בהדלקה כהרגלו. וכן מי שרגיל להתעורר בלילה משנתו ולהדליק המנורה לידע השעה, אין לו להשתמש בשעון זה בלילה שמא ידליקו כהרגלו, ובזה צריך מדבקה שתעכב ההדלקה, אך אם אינה מעכבת ההדלקה לא מהני, דדוקא ביום הוי היכר דע"י שרוצה ללחוץ על כפתור מרגיש במדבקה, משא"כ בלילה שאינו ער לגמרי לא ירגיש במדבקה. כן שמעתי מהגרי"ש אלישיב שליט"א. [ויש להזכיר בזה מה שהובא בספר דינים והנהגות בשם החזו"א שראה פעם לאחד שכסס צפרניו בשיניו בחול ואמר לו אתה מחלל שבת. כלומר שמתוך ההרגל יש לחוש שיעשה כן בשבת וצריך להתאמץ להפסיק הרגל זה. ועצה מועילה לזה היא למרוח חומר מר על קצות הצפרניים].

[מצינו] עוד כע"ז שחששו שיעשה אדם איסור לא מחמת צורך כ"כ, בתוספות יו"ט פ"ג דשבת מ"ו שדייק מרש"י דלכתחילה אסור ליתן כלי מבעו"י לקבל השמן הנוטף מהנר, וכ' הטעם משום דבשל רגילים לטלטל כלי, להכי יש לחוש שבשבת יטלטל הכלי עם השמן המוקצה, וחזינן דאפילו באיסור דרבנן יש לחוש שמתוך שרגיל לטלטל כלי ישכח ויטלטלו עם המוקצה. מיהו התוס' שם ס"ל דאפי' לכתחילה נותנים כלי מבעו"י לקבל השמן, וגם לרש"י עכ"פ אם כבר נתן א"צ לסלקו, וי"ל משום דלא החמירו כ"כ לגזור שמא יטלטל מוקצה שאיסורו מדרבנן].

ב. דוגמאות לגזירות שלא ישבו בי"ד לגזורן

בחזו"א סי' ס"ב ס"ק כ"ו סוד"ה מדברי הר"מ, כתב וז"ל, ומשמע בדבר דבשל לבוא לידי מכשול יש לאסור וא"צ מושב ב"ד לאוסרו אלא על כל דיין החובה לאסור, ודייק זאת מגמ' חגיגה י"ט. בדין גל שנתלש ויש בו מ' סאה ונפל על האדם ועל הכלים טהורין ששאלו

שבות פרק כא יצחק רסא

שם דאי ביושב ומצפה מאי למימרא והשיבו סלקא דעתך אמינא ליגזור דילמא אתי למיטבל בחרדלית של גשמים א"נ נגזור ראשין אטו כיפין קמ"ל דלא גזרינן. ולכאורה כיון שלא ישב בי"ד וגזרו מהכ"ת נגזור אלא משמע כנ"ל שבדבר שקל לבא לידי מכשול א"צ מושב בי"ד לאסור, ע"כ.

ומבואר בחזו"א דגזרינן טפי מהאופן הדומה לשדה ניר, דבשדה ניר החשש הוא שמא יכשל בדבר זה, ובנדון החזו"א גזרינן זה אטו זה אם בקל אפשר לבא לידי מכשול, וא"צ ע"ז מושב בי"ד.

מיהו מש"כ החזו"א דחובה על הדיין לאסור משמע דאע"ג דא"צ מושב בי"ד מ"מ הדיין הוא שאוסר, ולפי"ז כשאוסר אינו אסור רק לבני עירו לא לכל ישראל. ומ"מ י"ל דהיינו דוקא בגזירה דזה אטו זה, אבל בדבר הדומה לשדה ניר אין צריך שיאסר ע"י הדיין אלא הוא אסור מעצמו לכל ישראל מכלל האיסור להפנות בשדה ניר.

וע"ע בחזו"א סי' נ"ב ס"ק ו' בדין פתיחת מטריה בשבת שתמה על הנוב"י במש"כ בטעם איסור פתיחת המטריה, ומסיים שם ומה שיש לדון הוא משום תיקון מנא וכו' וגם אוושא מילתא טפי וניכר בו עובדא דחול וגורם פירצה, והרי אסרו כילה מפני שאינן בני תורה, והרי הדבר מסור לחכמים לגדור גדר במקום הפירצה, וזה יותר חמור מאיסור פרטי ליחיד, כי זה גדר לעם כולו ולדורות עכ"ל. [וע"ע באגרו"מ ח"א סי' קכ"ב ענף י' בענין קריעת שקיות שיש בהם אוכל, כעין דברי החזו"א הנ"ל].

עוד יש להביא בנדון זה מה שפסק השו"ע בסי' רנ"ג ס"ד בשם הרבינו יונה, דיש למחות ביד הנוהגים להטמין מבעו"י קומקום של מים חמים ונותנים אותם לתוך הקדירה בשבת כשהתבשיל מצטמק, ובאר המשנ"ב הטעם משום דפעמים אחד מהם אין היס"ב וכשמערה מאחד לשני נמצא מבשל בשבת [לדעת השו"ע דכל שאין היס"ב יש בישול אחר בישול בלח].

ומשמע כונת השו"ע דיש למחות אפילו במי שברי לו ששניהם היס"ב, ולכאורה איך אפשר לגזור מה שלא גזרו חז"ל, ולהנ"ל הוא מבואר, דכיון שהדבר קרוב להכשל בו הדבר מסור לחכמים לאסור כפי הנראה להם.

ועי' עוד בשו"ת רב פעלים ח"ב סי' מ"ב ד"ה ועתה שהביא מהרש"ל ^{אוצר החכמה} בדבר שקרוב לודאי שישתמש במקום האיסור גזרינן [מעצמנו] אפילו בדרכנן, ולהמהרא"י ס"ל דדוקא בדאורייתא גזרינן, עיי"ש.

^{א"ת"ל}

קריאה בספר להגיהו

והנה הרדב"ז בח"ב סי' תר"צ נשאל במי שרוצה להגיה ספר אם מותר לקרות בו בשבת כדי שיכיר המקום הצריך הגהה לתקן אותו למחר, והשיב וז"ל, דבר זה אסור, ולא משום דחיישינן דילמא אתי לכתוב בשבת, דבשלמא להטות הנר דבר קל הוא לעשות ולפיכך גזרו, אבל להביא הקולמוס והדיו לא חיישינן דאתי לאדכורי וכו', [והטעם שאסר הוא משום ממצוא חפצך וכמו דאסור לאדם לפקוד שדותיו כדי לראות מה הם צריכים, ועיי"ש שאם מכוין גם לקרות שרין].

ולכאורה מאי קס"ד דהרדב"ז לאסור שמא יכתוב בשבת דכיון שלא מצינו גזירה כזו איך נגזרנה מעצמנו.

ועפ"י החזו"א הנ"ל י"ל דכיון שבקל אפשר לבא לידי מכשול כיון שרגילות שמי שקורא להגיה מתקן מיד הטעון תיקון, ממילא א"צ מושב בי"ד אלא חובת הדיין לאוסרו, ומה שדימה הרדב"ז דבריו לגזירת שמא יטה היינו בשיעור החשש שישכח ויכשל.

והרדב"ז שם סיים שאם מכוון גם לקריאה וגם להגיה מותר לקרות כיון שאין כאן מלאכה גמורה, ואינו אסור רק משום ממצוא חפצך ובכה"ג ליכא משום ממצוא חפצך.

והנה יש לדון כשקורא גם להגיה, דההיתר לקרות הוא כמש"כ הרדב"ז דעד שיביא הקולמוס והדיו אתי לאדכורי, א"כ לפ"ז אם הקולמוס והדיו מונחים לפניו אזי יש לחוש שמא יכתוב כיון דלא אתי לאדכורי. אך י"ל דכיון דבדרך כלל אין כלי הכתיבה מונחים לפניו בגלוי בשבת להכי אפילו אם מונחים לפניו גלויים אין איסור כללי כיון דהוי מילתא דלא שכיחא. ומעין זה יש לדקדק מהא דסו"ס ש"ב דשרי להסתכל במראה שאינה של מתכת ולא חיישינן שמא יגזוז נימין דעד שיביא המספרים מידכר, ומשמע מסתימת הפוסקים דלא גזרו כלל במראה שאינה של מתכת אפי' אם המספרים לפניו, וצ"ל הטעם דכיון שבדרך כלל אין המספרים לפניו בשבת ומידכר, לכן גם כשהם לפניו הוי מילתא דלא שכיחא ולא גזרו ביה רבנן, והכ"נ י"ל בנידון הרדב"ז, ובפרט שיש לומר דכשקורא גם בכונת קריאה כיון שאין דעתו רק להגיה לא חיישינן כ"כ שמא יכתוב. מיהו אם כשהם לפניו חושש לעצמו שיכשל, כאמור לעיל יש לו לעשות סייג לעצמו שלא יבא לידי מכשול.

ג. חשש שיבא לאיסור בשימוש בשמיכה חשמלית ושעון מעורר

כתב האגרו"מ בח"ג סי' נ' דשמיכה חשמלית מותר לטלטלה ולהתכסות בה כשהיא מתחממת ע"י החשמל כדין כלי שמלאכתו לאיסור דשרי לטלטלו לצורך גופו וכו', אך מצד החשש שמא יבא להגדיל החום או להקטין ודאי יש להצריך שיעשה היכר היינו שמקום הכפתור שבו מגדילין ומקטינין יכרכהו במטלית ויתפור שיזכור מזה שהוא שבת, וכן מקום שתוחבין בכותל ידביק עליו איזה דבר לסימן שלא יוכל להוציאו מהכותל. ומצד החשש שמא ע"י שיתגלגל בשינתו מצד לצד יוציאהו מהכותל ויכבה, פשוט שאין לחוש, משום שאינו מתכוין ואינו פסיק רישא, והכא עוד עדיף שהרי כוונתו ורצונו הוא דוקא שיהיה תחוב בכותל כדי שיהיה חם לו, עיין בשבת דף ע"ה

בפציעת חלזון דאמר שאני הכא דכמה דאית ביה נשמה טפי ניחא ליה, ובפרש"י, עכ"ל.

ויש לעיין אם צריך לכסות הכפתורים מי שבטוח בעצמו שלא יכשל, והיינו משום שאין החשש שמא יגדיל החום מגזירה כללית המחייבת את כולם, ולא דמי לשדה ניר הנ"ל שנאמר דלכן הוי גזירה כללית, כי אין החשש כאן שיגדיל החום מתוך רגילות והתעסקות כמו בשדה ניר, אלא מפני הצורך להגדיל חום השמיכה, רק אפשר דדמי למש"כ החזו"א דכל דבר שבקל יבא לידי מכשול א"צ מושב בי"ד אלא על הדיין חובה לאוסרו והכ"נ בשימוש בשמיכה חשמלית דבקל יבא לידי מכשול, כי כן דרך השימוש בה להגדיל ולהקטין החום חליפות לפי צורך האדם המשתמש בה.

ומהגרי"ש אלישיב שליט"א שמעתי דאם הרגילות אצל בני אדם בחול שמיד כשמתעוררים משנתם מכבים השמיכה החשמלית, י"ל דבשבת אסור לישן בשמיכה חשמלית בגזירה כללית, אא"כ עשה תיקון בכפתורים ובחיבור החשמל לקיר כדלהלן, דומיא דשדה ניר, משום דיש לחוש שמיד כשיתעורר ועדיין אינו ער לגמרי ישלח ידו ויכבה השמיכה, ואע"ג דבשדה ניר החשש הוא שיעשה המלאכה שלא מחמת צורך אלא דרך התעסקות והכא החשש שיכבה לצורך, מ"מ כיון דהחשש שיכבה הוא כשאינו ער לגמרי ומתוך דעת שאינה צלולה כ"כ, דמי לגזירה הכללית דשדה ניר. ולזה אין די שיכסה הכפתור להיכר, אלא צריך להדביק או לקשור כפתור ההפעלה באופן שגם אם ישלח ידו לא יוכל לסובבו, כיון שהחשש הוא שיעשה כן כשאינו ער לגמרי ולא ישגיח בהיכר.

וכמו כן י"ל בשעון מעורר של סוללות, כיון שמצוי שטרם שניעור לגמרי שולח ידו להפסיק הצילצול, יש לחוש שיעשה כן גם בשבת ולכן לא יניחנו בסמוך לו כדי שליחת ידו, או ידביק על הכפתור באופן שמעכב הלחיצה עליו, כן שמעתי מהגרי"ש אלישיב שליט"א.

והפסקת הצילצול של שעון זה אסורה בשבת, כיון שהפסקת הצילצול נעשית ע"י הפסקת מעגל החשמל, ולפי מה שכתב החזו"א סימן נ' ס"ק ט'^{אוצר החכמה} הפסקת מעגל החשמל יש בה משום סותר, כן שמעתי מהגרי"ש אלישיב שליט"א ומהגרש"ן^{אוצר החכמה} אויערבך שליט"א.

א"י 5751

ד. הרחבת גזירות שכבר נגזרו

עוד^{א"י 5751} מענין גזירה שלא ישבו בי"ד לאוסרה, עי' בחזו"א יו"ד סי' ק"נ ס"ק י"א וז"ל, והנה אשכחן בגמ' בעיות טובא בגזירת חכמים ולכאורה קשה הלא מן הדין ודאי מותר וכו' ואין הדבר ראוי ליאסר אא"כ ישבו בי"ד על כך ואסרוהו וכיון שלא הושיבו בי"ד למיגזר למה יאסר, אלא, שמה שגזרו הראשונים ז"ל גזרו על שורש הדבר המביא להרחבת המצוה ומשמרתה ומסרוה לחכמים הבאים לשפוט ביתר הפרטים כפי הוראת העיון וכמשא ומתן של דין התורה, ומה שנראה לחכם שראוי להבינו בכלל גזרתם זהו באמת בקשת הגוזרים ומבוקש גזירתם, שגזירת חכמים נכנס בגופי התורה להורות את התולדות עפ"י מדת התורה ובינתה, עכ"ל.

גדר האיסור לישיב למדורה

בשו"ע סי' רע"ה סק"ה איתא דאין קורין לאור המדורה אפילו עשרה כאחד משום דהואיל ויושבים רחוקים זה מזה, ועוד שזנבות האודים סמוכים להם, אין זה מכיר כשבא חבירו להבעיר ולחתות. וכתב הט"ז בס"ק ו' ונ"ל מטעם זה דאע"פ שמותר להתחמם נגד המדורה, מ"מ אין לישיב בסמוך אצל זנבות האודים כי יש לחוש שיגע בהם כדי שיבערו היטב כדרך שעושין במדורה שמהפכין בזנבות האודים כדי שלא תכבה המדורה והוה ממש כמו חשש דכאן לענין אם רוצה לקרות לאור המדורה וחד ענינא הם כנלענ"ד. והא"ר בסק"ט כ' ע"ז

וז"ל ולענ"ד אין לחוש לחומרא חדשה זו שלא נזכרה בש"ס ופוסקים,
[והו"ד לעיל פרק י"ג ועיי"ש עוד בכגון זה].

והנה כונת הא"ר בקושייתו יש לפרש דאין לדמות גזירות חז"ל זו לזו
דאפשר דקים להו לחז"ל דצורך הקריאה יגרום לו יותר היפוך בגחלים
מאשר צורך החימום. וכ"כ התו"ש סי' רנ"ה ס"ק ד' דרק בלימוד
וכיו"ב שהם צריכים עיון רב גזרו שמא יחתה עיי"ש.

אך בדעת הט"ז י"ל דס"ל דכיון דעיקר החשש שיהפך בגחלים לצורך
קריאה הוא מפני שיושב סמוך למדורה וברגע ראשון שיתעורר אצלו
הצורך לחתות מיד יושיט ידו ויהפך בגחלים, א"כ גם לו יהיה
שהצורך בחיתוי לחימום הוא פחות מאשר לקריאה, מ"מ בנדון זה
שווה החשש בשניהם כמש"נ, ואין זה אפילו בגדר הרחבת גזירת שמא
יטה אלא זה ענין אחד ממש וכמו שכתב הוא עצמו דחד ענינא הם.
[ובעיקר דבריו, ואי חיישינן להגדלת החום בתנורי חימום שלנו נתבאר
בפרק י"ג].